

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 94(477.44)

О.А. Мельничук, С.С. Падалка

ПАМ'ЯТКИ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ. ВІННИЦЯ / УПОРЯД.: Ю.А. ЗІНЬКО, А.М. ПОДОЛИННИЙ. – ВІННИЦЯ: ТОВ «НІЛАН-ЛТД», 2016. – 224, 48, 2 С.: ФОТО, ІЛ.

У статті прорецензовано науково-довідкове видання «Пам'ятки історії та культури Вінницької області. Вінниця», підготовлене робочою групою з написання зводу пам'яток історії та культури Вінницької області.

Ключові слова: археологія, архітектура та містобудування, монументальне мистецтво, м. Вінниця, пам'ятки історії та культури.

Книга «Пам'ятки історії та культури Вінницької області. Вінниця», що підготовлена авторським колективом, є результатом із реалізації проекту пам'яткоохоронної діяльності в Україні в рамках науково-довідкового видання про нерухомі пам'ятки «Звід пам'яток історії та культури України». Упродовж першого етапу робочою групою з написання зводу пам'яток історії та культури Вінницької області у 2011 р. було підготовлено словникову частину, що включала в себе перелік усіх пам'яток, які сьогодні репрезентують історико-культурну спадщину Вінницької області. Слід відзначити, що в процесі підготовки даного видання редколегія та авторський колектив організували додатковий пошук та обстеження пам'яток, які значно ширше і багатогранніше представили історію і культуру міста та області, аніж це відображали подібні дослідження радянської доби. Вихід словникової частини ознаменував початок роботи з написання змістової частини пам'яток історії та культури Вінницької області. Оскільки така робота, зважаючи на велику кількість пам'яток, видалася досить копіткою та тривалою і, окрім фізичних зусиль авторів, потребувала значних матеріальних ресурсів, редакційною колегією було прийняте цілком логічне та обґрунтоване рішення - виокремити опис пам'яток м. Вінниці в окремий том. Результатом реалізації цієї ідеї і стала поява рецензованого видання, в якому описані основні археологічні й історичні пам'ятки, твори монументального мистецтва та архітектури м. Вінниці.

Готуючи видання, обласною редакційною колегією до написання статей було залучено працівників низки закладів та установ, значну частку яких склали викладачі Інституту історії, етнології і права Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Важливим, на наш погляд, було рішення про включення до складу робочої групи з опису пам'яток найбільш досвідчених фахівців з тієї чи іншої сфери (археології, архітектури та містобудування, монументального мистецтва тощо), представлених не лише науковцями, але й місцевими краєзнавцями. Їх знання і досвід забезпечили якісний науковий продукт.

Позитивним є те, що опублікування книги відбулося після проведення кампанії з декомунізації, внаслідок чого, частині вулиць та площ міста було повернуто їх історичні назви, іншим присвоєно прізвиська українських історичних діячів, діячів освіти та культури – уродженців Поділля, учасників боротьби за розбудову української держави. Тому читачі матимуть змогу знайомитися із пам'ятками за їх новими адресами.

Характеризуючи змістову складову рецензованого видання, слід наголосити, передусім, на добре продуманій структурі книги: окрім передмови, декількох вступних статей та статей про пам'ятки, у другій половині книги вміщені якісні фотоматеріали про найважливіші пам'ятки, що покращує їх сприйняття.

Видання відкриває вступна стаття за авторством Вінницького міського голови С.А. Моргунова та відомого подільського науковця та краєзнавця А.М. Подолинного, в якій подано короткий історичний нарис та охарактеризовано м. Вінницю як сучасний адміністративний, економічний, освітній і культурний центр Вінницької області.

Археологічні пам'ятки м. Вінниці в книзі представлені вступною статтею відомого на Поділлі дослідника трипільської культури, кандидата історичних наук С.О. Гусева та описом п'ятнадцяти древніх поселень, виявлених на території міста. Подаючи у вступній статті історію обстеження археологічних пам'яток, автор змушений констатувати, що окрім стаціонарних розкопок черняхівського поселення на південно-західних околицях Вінниці, усі пам'ятки належним чином не досліджувалися. Стан збереженості переважної більшості з них поганий, а деякі об'єкти старовини знищені практично повністю. Нагальною, на думку автора, залишається проблема ґрунтового вивчення та збереження археологічної спадщини як неоціненого джерела з історії та культури краю. Загалом, в описі пам'яток археології подано інформацію про матеріальні свідчення життєдіяльності людини з давніх часів, залишки поселень пізнього

палеоліту, доби енеоліту, раннього заліза, черняхівської культури, бронзи й середньовіччя, що є безцінним джерелом інформації про зародження і розвиток суспільного життя на теренах міста.

У вступній статті, присвяченій характеристиці пам'яток історії м. Вінниці, доктор історичних наук Т.Р. Кароєва акцентує увагу на самому визначенні поняття, а також окреслює роль та значення пам'яток у формуванні суспільної історичної свідомості. Подаючи історію пам'яткоохоронної діяльності в місті, автор не лише виокремлює пріоритетні її напрямки упродовж певних історичних етапів, але й наголошує на тих проблемах, які існують у пам'яткоохоронній сфері на сучасному етапі.

Змістовною є вступна стаття з історії містобудування та архітектури м. Вінниці за авторством колишнього головного архітектора м. Вінниці С.О. Царенка. На основі використання широкого кола джерел та літератури автор простежує історію забудови території міста, подає характеристики архітектурних стилів побудови окремих об'єктів. Позитивним є те, що опис супроводжується ілюстраціями їх зовнішнього вигляду кінця XIX – початку XX ст. Подаючи загальну характеристику архітектурно-містобудівної спадщини міста, автор стверджує, що із облікованих у місті понад 200 нерухомих пам'яток 160 об'єктів відносяться до архітектурної спадщини, з них 5 історико-архітектурних комплексів мають національне значення: Мури у складі колишнього єзуїтського колегіуму та Свято-Преображенського собору; Староміська Свято-Миколаївська церква з дзвіницею; «Садиба у П'ятничанах»; Національний музей-садиба М.І. Пирогова; меморіальний музей-садиба М.М. Коцюбинського. На категорію національного значення запропоновано монастир капуцинів з келіями. Окрім опису об'єктів, на думку автора, не менш важливим є опис історичних вулиць та місцин міста, оскільки «збереження об'єктів архітектурної спадщини, що представлена у Вінниці в доволі широких хронологічних рамках, буде доцільним і можливим лише за умови збереження параметрів оточення, в якому пам'ятки архітектури і містобудування є композиційними та функціональними індикаторами для регулювання середовища великого міста, що потребує властивого розвитку».

Вступна частина видання завершується статтею доктора історичних наук, професора О.А. Коляструк «Пам'ятки монументального мистецтва в меморіальній культурі Вінниці». У ній автором з'ясовано сутність термінів «пам'ятки мистецтва», «пам'ятки монументального мистецтва», охарактеризовано їх змістове наповнення. У статті простежується основні тенденції розвитку монументального мистецтва в радянську та пострадянську добу. Характеризуючи сучасний стан охорони пам'яток монументального мистецтва, автор звертає увагу на значне скорочення їх кількості, пояснюючи це «наслідком серйозних політичних катаклізмів, світоглядних змін, які відбуваються у суспільстві, зокрема, осмисленням революційних подій кінця 2013 – початку 2014 рр., російсько-української війни 2014-2016 рр., а також процесами їх природної руйнації, втратами, спричиненими безгосподарністю, недосконалістю вітчизняної пам'яткоохоронної системи, відсутністю коштів на утримання і реставрацію історико-культурних об'єктів тощо». Стверджується також, що частина творів монументального мистецтва тоталітарної доби, що несли в собі пропагандистсько-ідеологічне навантаження, в результаті так званої «війни пам'ятників» були пошкоджені, зруйновані або ж зняті з обліку. На думку автора, залишається не впорядкованим фіксування на державному рівні нових пам'ятників і меморіальних дощок, хоч і включення їх до «Зводу пам'яток історії та культури України» є дискусійним.

Опис пам'яток архітектури, історії, культури і мистецтва у книзі здійснюється в розрізі сучасних вулиць міста, що значно полегшує їх відшукання та сприйняття. Зручності в користуванні книгою надають іменний та постатейний покажчики, розміщені в кінці. Серед поданих у дослідженні історичних пам'яток – об'єкти, пов'язані з історією національно-визвольної боротьби українського народу, місця масових поховань жертв репресій, голодоморів, героїв воєн та воєнних конфліктів, трагедії у Чорнобилі, Героїв «Небесної сотні» та АТО. Окрім того, у Вінниці, в різний спосіб, вшановано пам'ять багатьох українських історичних діячів, які у попередні часи частково чи повністю підлягали замовчуванню: Богдана Хмельницького, Данила Нечая, Івана Богуна, князів Коріатовичів, Петра Могили, Костянтина Острозького, Михайла Грушевського, Володимира Винниченка, Симона Петлюри. Історичні пам'ятки в книзі представлені описами будинків, архітектурних споруд та комплексів, музеїв-садиб, а також інформацією про архітекторів та власників будинків (особняків), які розглядаються в межах культурної та архітектурної спадщини міста. У виданні вміщено інформацію про меморіальні дошки видатним вінничанам, пам'ятні знаки, присвячені історичним подіям, та архітектурні об'єкти культурної спадщини, які збереглися і характеризуються ознаками певної культури та стилів, традицій, будівельних технологій.

У рецензованому виданні широко відображено розвиток науки, освіти, культури, мистецтва на теренах міста. Це представлено, передусім, описом споруд вищих навчальних закладів, наукових установ, інших об'єктів, житлових будинків, пов'язаних із життям і творчістю визначних діячів української культури: письменників Степана Руданського, Марка Вовчка,

Михайла Коцюбинського, Василя Стуса; театральних діячів Панаса Саксаганського, Миколи Садовського, Амвросія Бучми, Гната Юри, Марії Литвиненко-Вольгемут; діячів кіномистецтва Ігоря Савченка, Артура Войтецького; композиторів Петра Ніщинського, Миколи Леонтовича; науковців Миколи Пирогова, Івана Огієнка; архітекторів Григорія Артинова та багатьох інших.

Науковий характер довідковому виданню забезпечують постатейні посилання на використану літературу та джерела, значна частина яких вперше введена до наукового обігу. При написанні книги використано фонди архівів, музеїв, бібліотек, наукових і навчальних закладів Вінниці, Києва та частково деяких інших міст.

Аналізуючи оформлення книги, хочеться відзначити фахове наукове редагування тексту статей, яке здійснювали або ж надавали методичну допомогу працівники Інституту історії АН України, Інституту археології АН України, Інституту історії, етнології і права Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського, обласного та міського управлінь культури.

Позитивне враження справляє на читача якісне художнє ілюстрування книги, яке забезпечує належне візуальне сприйняття описаних пам'яток. До змісту книги включено 40 чорно-білих та 95 кольорових світлин, які відтворюють колишній та сучасний зовнішній вигляд окремих пам'яток чи частин міста, історичних карт тощо. Відзначимо також належну якість типографських послуг, наданих товариством «Нілан-ЛТД» за фінансової підтримки міської та обласної влади.

Переконані, що науково-довідкове видання зацікавить науковців, освітян, працівників культури, краєзнавців, працівників у галузі туризму, всіх, хто цікавиться і досліджує історію нашого краю.

Melnychuk O.A., Padalka S.S. Historical and Cultural Monuments of Vinnytsia Region. Vinnytsia / Compiled by J.A. Zinko, A.M. Podolynnyj. - Ball: LLC «Nilan-Ltd», 2016. - 224 p.: photo, il.

The article reviews the scientific reference book «Historical and cultural monuments of Vinnytsia region. Vinnytsia», prepared by the working group involved in writing about a set of historical and cultural monuments of Vinnytsia region.

Keywords: archeology, architecture and town planning, monumental art, Vinnytsia, historical and cultural monuments.

Мельничук О.А., Падалка С.С. Памятники истории и культуры Винницкой области. Винница / сост. : Ю.А. Зинько, А.М. Подолынный. - Винница: ООО «Нилан-ЛТД», 2016. - 224 с. : фото, ил.

В статье прорецензировано научно-справочное издание «Памятники истории и культуры Винницкой области. Винница», подготовленное рабочей группой по написанию свода памятников истории и культуры Винницкой области.

Ключевые слова: археология, архитектура и градостроительство, монументальное искусство, г. Винница, памятники истории и культуры.

Статтю подано до редколегії 15.01.2017 р.

УДК 94(477.4)»1830/1831»

В. А. Тучинський

**ПОЛЬСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ПОВСТАННЯ 1830-1831 рр. НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ:
ВІД МІФІВ ДО ФАКТІВ: КОЛ. МОНОГРАФІЯ/ ЗА РЕД. І. КРИВОШЕЇ, Н. МОРАВЦЯ. –
К.: КНТ, 2017. – 264 С.**

У статті прорецензовано колективну монографію українських та польських вчених, в якій висвітлено головні події польського національно-визвольного повстання 1830-1831 років на території Правобережної України.

Ключові слова: Листопадове повстання, Правобережна Україна, польська шляхта, історіографія, джерелознавство, русифікація.

Рецензована монографія, що вийшла друком на початку 2017 року, продовжує традиції сучасної українсько-польської історіографії щодо спільного поглибленого вивчення складних та дискусійних сторінок історії обох народів. У колективній праці українських та польських вчених зроблено черговий вагомий крок у висвітлення подій польського національного повстання на території Правобережної України 1830 -1831 рр., яке увійшло в історію обох народів як Листопадове.